

AARS

AMICS DE L'ART ROMÀNIC DE SABADELL

Núm. 192

20 de gener de 2019

EL VALLÈS OCCIDENTAL

CASTELL DE SENTMENAT.

Sembla que l'any 1056 aquest castell pertanyia a Ramon Miró, però el 1083 ja era vinculat als Montcada. El llinatge dels Sentmenat no apareix fins l'any 1173 i consten sotmesos al domini dels Montcada el 1243. L'any 1691 va ser concedit el títol de marquès a en Joan de Sentmenat i Toralla.

El castell de Sentmenat és format per dos cossos rectangulars, disposats ortogonalment, amb els extrems units per un altre cos, la planta del

VISTA GENERAL DEL CASTELL DE SENTMENAT.

qual descriu un arc mixtilini constituït per un quart de cercle, força irregular i un curt tram recte. Aquests tres cossos envolten un pati en forma de trapeczi que queda, així, al mig de tota l'edificació.

L'accés a la planta primera és a través d'una ampla escalinata situada en el pati central. Des del pati s'accedeix a l'interior del primer cos rectangular per un portal amb arc de mig punt format per dovelles de mida petita extradossades per un guardapols esbiaixat, tot de pedra tosca. Molt a prop i en el mateix mur, hi ha una finestra d'una sola esqueixada i arc de mig punt. L'any 2010 es portà a terme una intervenció arqueològica en la qual descobriren un tros de fonament de planta circular que fou interpretat com un absis d'una capella romànica que la relacionen amb l'anterior mur. També trobaren altres fonaments de murs sense cap relació amb l'actual edifici.

CASTELL DE SENTMENAT. Porta medieval.

El cos mixtilini té les dues primeres plantes cobertes per una volta de canó seguit i presenta un aparell molt similar al dels altres murs. El gruix del mur exterior d'aquest cos fa uns 3,40 m a la planta baixa, i l'interior 1 m, aproximadament. Aquest gruix dels murs van disminuint a cada planta.

Les obertures de la planta baixa ens situen cronològicament el mur a la segona meitat del segle XI, primera del XII. El cos mixtilini, format per la muralla i el corredor de dues plantes, podria ser construït durant aquests segles, si considerem l'aparell i les voltes que els cobreix, tot i que ens inclinem més cap

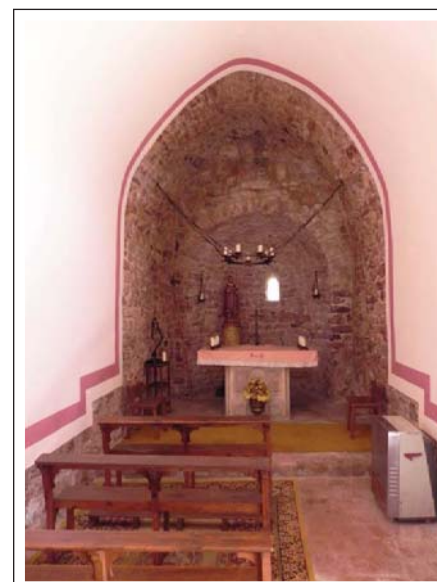
a una data més propera al segle XIII. Durant els segles XIV-XV es va adossar una sala gòtica a l'extrem dret del cos mixtilini i, entre aquests segles i el següent, es van obrir o modificar les obertures de la planta primera. El cos de la cuina sembla que va ser construït abans que la sala gòtica. En el segle XVII es va unir la sala gòtica amb l'extrem esquerre del cos mixtilini amb un cos rectangular constituït per un porxo a la planta baixa i una zona residencial al pis. L'última centúria va ser potser l'època menys transcendent en la seva història, poques obres de reforma i menys de manteniment. Actualment s'ha fet la teulada i els sostres nous i s'han reforçat alguns murs que permet fer-ne un ús, encara que precari, molt elogiuable al Grup d'Amics del Museu Arxiu de Sentmenat.

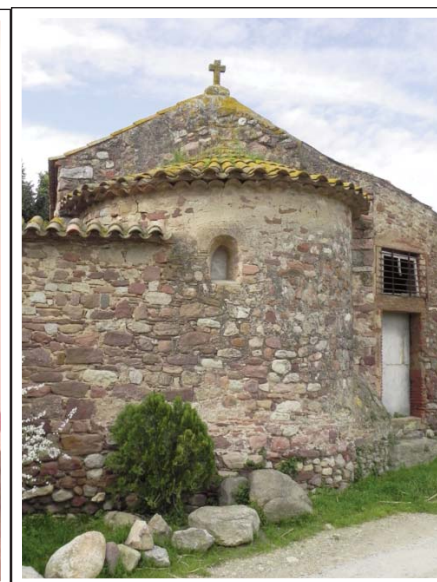
CASTELL DE SENTMENAT. Mur mixtilini de llevant.

SANT FRUITÓS (SENTMENAT).

El primer document on surt la capella és del 1065, en la delimitació d'unes terres situades a *Aiguacensa prope sancti Fructuosi*. El 1113 és donada, juntament amb el cementiri i el mas que hi ha al costat, a Santa Maria de Solsona.

SANT FRUITÓS. Interior nau.

SANT FRUITÓS. Absis.

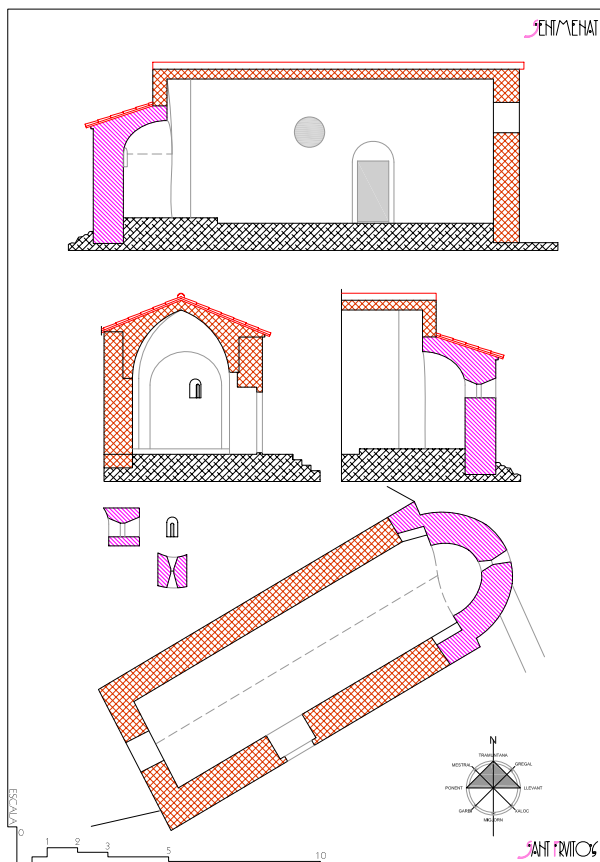
La capella de Sant Fruitós és un edifici senzill d'una sola nau amb absis. La nau és de planta rectangular i és oberta pel costat de llevant on, mitjançant un simple reclau en degradació, s'uneix a l'absis. Aquest és un cos de planta semicircular, amb l'eix força desviat respecte de la nau, cobert per una volta de quart d'esfera. La nau es cobreix amb una volta de canó seguit que és engendrada per un arc apuntat. El tros final del mur esquerra de la nau, a tocar de l'absis, presenta, en una llargada d'uns 80 cm, una forta desviació que redueix l'amplada de la nau. Aquesta desviació coincideix amb una reconstruc-

SANT FRUITÓS. Façana migjorn.

SANT FRUITÓS. Detall finestra.

SANT FRUITÓS. Planta i seccions.

pedres de mida petita que hom disposà en filades horitzontals poc regulars. Les pedres presenten molt poc treball, just el necessari per deixar més o menys llisa la cara que ha de ser revestida.

Considerem que aquest edifici va ser construït durant el segle XII i que va ser modificat al final d'aquest segle o a principi del següent per refer-ne la coberta i part dels murs, a més de la part alta del parament exterior del mur de l'absis, per sobre de la finestra.

SANT SALVADOR DE POLINYÀ.

L'edifici de l'església de Polinyà era, en un inici, el d'una parròquia que centrava un extens poblament dispers i que fins fa poc encara estava separada del nucli de la població que s'havia format més tard. Com que aquesta

ció que afecta, interiorment, els dos costats de la nau i la volta.

Al centre de l'absis hi ha una finestra, molt petita, de doble esqueixada i arc de mig punt. Hom va fer la part de dins de l'arc d'aquesta finestra amb pedres rodades més o menys planes i col·locades en forma de llibret; per la part de fora va utilitzar un sol bloc de pedra tosca en el qual va rebaixar l'arc i va fer l'esbiaixada cap al centre del mur.

La porta d'accés de la capella, malgrat haver estat totalment modificada, manté el seu emplaçament original al mur de migdia.

L'aparell dels murs d'aquest edifici és de

separació no era prou gran perquè s'hi havia anat fent un barri a l'entorn, no es va desplaçar l'edifici parroquial a dins del nucli, com va passar a altres llocs, com és el cas de Barberà o el de Sabadell.

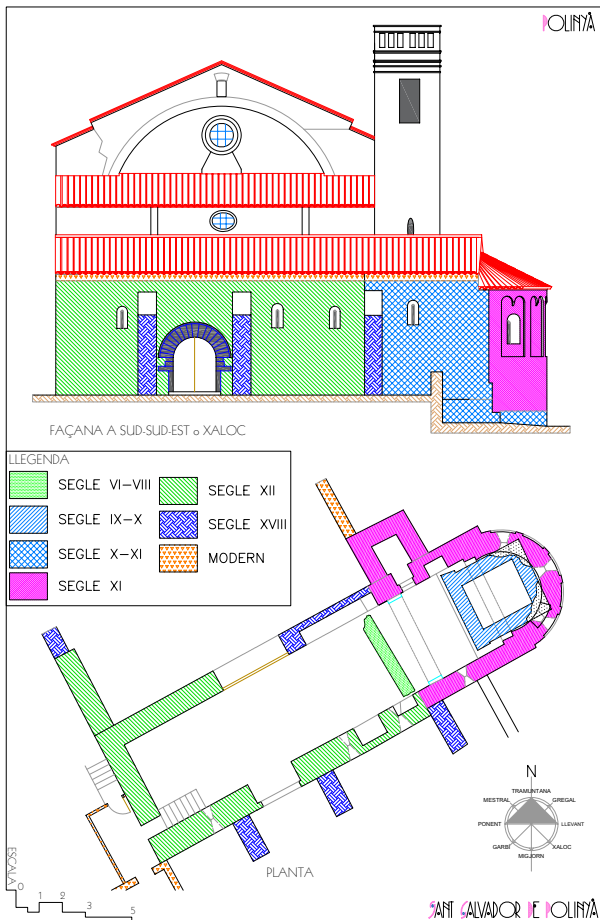
D'aquest edifici val la pena destacar, per un costat, el seu valor arquitectònic, el qual ens mostra una cronologia molt rica i que, juntament amb els resultats de la intervenció arqueològica, resulta molt dilatada; per l'altra, les restes de les pintures murals que cobreixen part de la volta de la nau més propera a l'absis i tampoc no hem d'oblidar les que es poden admirar en el Museu Diocesà de Barcelona procedents d'aquesta església.

Avui és el vestíbul del nou edifici construït el 1792, el qual es va fer amb l'eix perpendicular al d'aquell. Tot i això, en la restauració que es va realitzar entre els anys 1999-2000, se li va retornar el seu valor en tot l'esplendor.

L'arqueologia ens va descobrir unes restes datades de l'antiguitat tardana (s. VI-VII), les quals indicaven una ocupació com habitatge del lloc, que es manté al llarg del temps i que, l'any 969, s'hi documenta la *VILA PAULINIANO*. També s'hi van identificar unes estructures que es van atribuir a una església preromànica, del s. X, amb absis rectangular, del qual tenim els fonaments, encara visibles avui a l'interior de l'edifici. La construcció d'aquest edifici va implicar l'enderroc de les construccions anteriors. La lectura arquitectònica ens suggereix que, probablement, entre final segle X principi de l'XI, aquest edifici fou substituït per un altre que mantingué la mateixa llargada i amplada però l'absis passà a ser semicircular. En queden prou restes a la part

SANT SALVADOR DE POLINYÀ. Façana a xaloc (sud-sud-est).

SANT SALVADOR DE POLINYÀ. Planta i alçat.

conegut sant Oleguer.

A aquesta última data s'atribueixen les pintures murals que es van descobrir, pels volts de l'any 1919, a l'església i que, una part van ser traslladades l'any 1941 (Alturo) al Museu Diocesà de Barcelona. Trasllat que va finançar el col·leccionista de Barcelona, Joan Prats i Tomàs, a canvi de quedar-se un fragment per a la seva col·lecció. El fragment que es va quedar és el de Jesús davant de Pilat, el qual va passar, quan va morir, l'any 1973, al Museu Diocesà, després d'una estada al Museu Nacional d'Art de Catalunya.

Sant Salvador de Polinyà és un edifici d'una sola nau amb absis semicircular i campanar de torre adossat. La nau és de planta rectangular, coberta amb una volta de canó seguit i l'absis té planta semicircular, és cobert amb

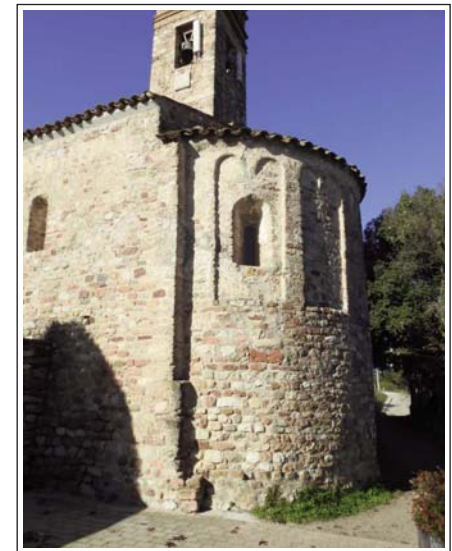
baixa de l'edifici que sobresurt del marge. Tanmateix però, no és fins l'any 1028, que es documenta una església i una sagrera. A la meitat del segle XI, es va construir l'absis llombard tot aprofitant la nau i el campanar de torre existents. La nau va ser coberta amb una volta de pedra la qual va provocar, al llarg del temps, la seva esfondrada. Només quedà dempeus la part propera a l'absis. A final del segle XII va ser reconstruïda i probablement també va ser allargada pel costat dels peus. Només es té una acta de consagració d'aquesta església, de l'any 1122, que ens permet conèixer que va ser oficiada pel bisbe de Barcelona, Oleguer, que més tard seria el

una volta de quart d'esfera. L'absis presenta exteriorment una ornamentació d'estil llombard a base d'un fris d'arcuacions cegues que es distribueix en cinc grups de dues, separades per lesenes o faixes verticals que parteixen d'un sòcol alt. La nau presenta dos moments cronològics que es corresponen en dos moments constructius, el primer i més antic, es correspon amb el primer tram de nau que va des de l'absis fins l'arc toral i el segon, més tardà, que va des de l'arc toral fins el final de la nau.

L'interior d'aquest edifici esdevé força interessant pel fet de mostrar-nos en un sol espai tres maneres de tractar el patrimoni pictòric, en particular la pintura mural. Per una part tenim restes de la pintura original restaurada *in situ*. Per una altra, una segona capa o sinòpia, d'una part de les pintures que es van emportar al Museu Diocesà de Barcelona. I en tercer lloc, la reproducció d'aquestes últimes en els llocs on no hi va quedar res. Les pintures ocupaven l'absis i el primer tram de la nau, des de l'absis fins l'arc toral, a la resta de la nau no se n'hi van trobar.

Les pintures de Polinyà descriuen passatges del cicle de la nativitat, la passió de Crist i visions de l'Apocalipsi. L'absis presenta el cicle de la nativitat, focalitzat per una *Maiestas Mariae*, situada al mig de la volta i l'anyell diví, entre aquesta i la finestra central. La Mare de Déu es presenta en posició frontal, asseguda en un tron amb el Nen a la falda, sense màndorla, i flanquejada per dos arbres esquemàtics, en el costat de la dreta s'hi pot veure part d'un personatge que va descalç. En el registre inferior, situat ja en el mur cilíndric, a nivell de les finestres podem contemplar diferents escenes que se situen intercalades amb les finestres. Començant per l'esquerra, tenim l'anunciació de Maria, una finestra, la visita a la seva cosina Elisabet, una altra finestra, el naixement que comparteix l'escena amb la del bany de Jesús, la tercera finestra i finalment l'anunciació dels pastors. Per sota d'aquest registre ha desaparegut tota la pintura, tot i que sembla que s'hi representava el cortinatge que se solia posar com a sòcol. Les pintures de l'absis són una còpia de les que hi ha al Museu Diocesà.

El primer tram de la nau presenta, a la volta, visions de l'apocalipsi i, als murs, el cicle de la passió de Crist. L'apocalipsi és representat en tres regis-

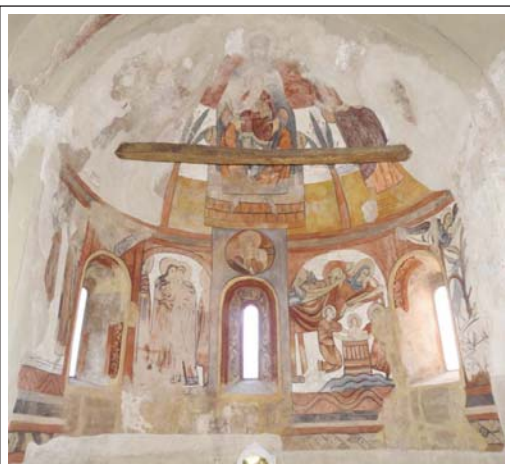
SANT SALVADOR DE POLINYÀ. Absis.

tres, paral·lels a l'eix de la nau, dels quals el central té el doble d'amplada que els dos laterals i és ocupat per una *Maiestas Domini*, (Pantocràtor), disposada de peus a l'absis i dins una màndorla. Aquesta és rodejada pels quatre vivents, en forma zoomòrfica, que la tradició els identifica amb els quatre evangelistes, lleó per Marc, vedell/brau per Lluç, home alat per Mateu i àguila per Joan. També hi ha representades les set esglésies d'Àsia, tres al costat de migjorn i quatre en el de tramuntana.

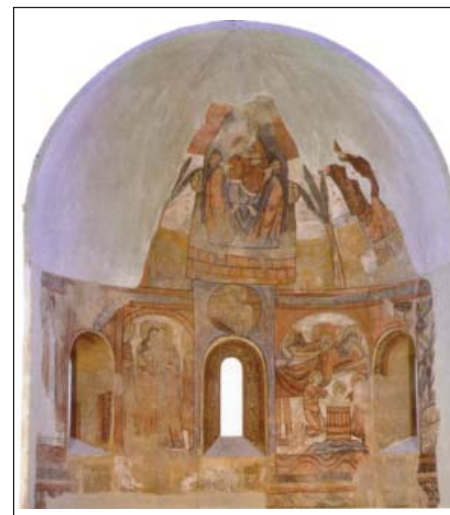

SANT SALVADOR DE POLINYÀ. Interior.

En els dos registres laterals s'hi representa l'obertura dels quatre primers segells, dels set del llibre apocalíptic, per l'anyell diví. En el del costat de migjorn s'hi representen, al centre, set canelobres i l'anyell diví, al mig, ferit i amb set ulls i que porta el llibre del testament dels set segells entre les potes i, a cada costat, un genet. Els genets són representats com els descriuen les visions; el de l'esquerra, representa el segon segell, la guerra, que porta una espasa a la mà dreta, però segons la descripció el cavall hauria de ser roig. També hi ha qui interpreta que el mànec de l'espasa no és tal, sinó que són unes balances, això ens portaria que fos el tercer segell, la fam, que si bé és més lògic per l'ordre de la narració tampoc el cavall es correspon amb el de la descripció, ja que en aquest cas hauria de ser negre; i el de la dreta, representa el quart

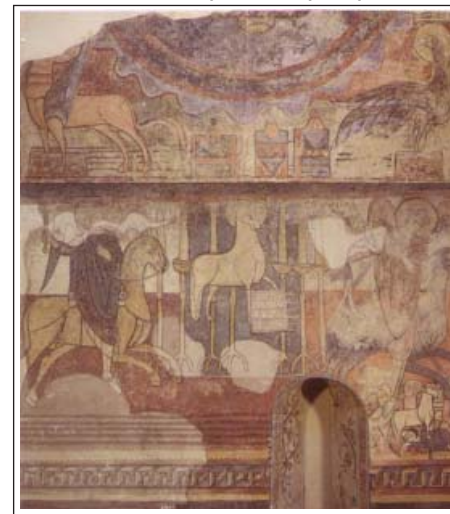
SANT SALVADOR DE POLINYÀ. Detall còpia pintures absis.

SANT SALVADOR DE POLINYÀ. Pintures de l'absis que són al museu Diocesà de Barceloma.

d'un personatge, que no permet identificar l'escena; en el mur de migdia ha quedat només una escena sencera, la de Jesús davant Pilat.

La totalitat de les pintures que podem contemplar en l'absis són una còpia de les que es van extreure i són al Museu Diocesà. La còpia la va fer el pintor muralista romanès, Raül Galusca. A la zona del primer tram de la nau hi tenim de tot. Una bona part del que queda de la *Maiestas Domini*, i del registre de tramuntana són originals, descobertes en l'última restauració del temple i que van ser restaurades *in situ*; la part dels vivents i el fragment de la màndorla del costat de migdia corresponen a la segona capa de les pintures; la sinòpia, que també va ser restaurada *in situ*, la primera capa de la qual havia estat traslladada al Museu. Tota la zona del registre d'aquest costat, de l'anyell diví i genets, és repintat completament. De les del cicle de la passió hi ha l'escena del mur de migdia, Crist davant Pilat, que és reproduïda i el fragment de tramuntana, no identificable, que és original i restaurat *in situ*. En el pilar de

SANT SALVADOR DE POLINYÀ. Pintures del 1er tram de la nau que són al museu Diocesà de Barceloma.

segell, la mort, que cavalca un cavall cendrós i porta una llança amb la qual traspassa la cara d'un altre personatge que és trepitjat, juntament amb d'altres, pel cavall. En el registre del costat de tramuntana hi havia hagut els altres dos genets, dels quals només podem veure el cap d'un i la gropa del seu cavall, així com el ventre, la part baixa del vestit i una pota de l'altre cavall. Al mig tenim dos personatges nimbats, un amb ales, que no ha estat possible identificar a quin pasatge podria correspondre. En el mur de tramuntana hi tenim un petit fragment amb la representació de la part baixa d'una túnica curta i les cames

SANT SALVADOR DE POLINYÀ. Detall pintures del 1er tram de la nau que són "in situ" a la banda de tramuntana, davant mateix de les que es van treure i traslladar al museu Diocesà de Barceloma.

l'arc toral, del costat de migdia també s'hi ha reproduït una figura amb ornaments eclesiàstics que porta en una mà el que sembla una o diverses pedres, que segons uns és sant Esteve i segons uns altres un sant papa, pel fet de portar pal·li, de la qual figura es guarda al museu Diocesà la primera capa que es va extreure. Tanmateix, Josep Gudiol i Ricart, que fou qui va dirigir l'extracció de les pintures, en va arrencar la sinòpia que, degudament restaurada, la va posar a disposició dels circuits comercials. En aquest pilar també s'hi ha reproduït una copa floral i a la part superior de l'arc s'hi van restaurar restes de pintures que formen una sanefa floral.

Les pintures originals de Sant Salvador són atribuïdes al mestre o cercle de Cardona, com les de l'atri de Cardona, les dels absis laterals de Barberà i del Vallès les de Sant Martí Sescorts (Osona). Són unes pintures amb una gran influència dels corrents pictòrics francesos que les allunyen dels grans centres pictòrics catalans com Taüll o Pedret.

Es caracteritzen per esbossar les figures amb unes línies primes, de color negre, que defineixen els contorns de les figures i dibuixa els detalls de les cares o els plecs de la vestimenta. Les figures són allargades i de formes arrodonides, no es presenten mai de cara. Bàsicament s'utilitza per dramatitzar l'expressivitat dels personatges, però també per suavitzar la rigidesa amb formes arrodonides i suaus.

La capçalera i el primer tram de nau es poden datar del segle XI i la resta de la nau del segle XII. Les pintures són de la segona meitat del segle XII.

L'església guarda una creu processional gòtico-renaixentista de plata daurada del segle XVI i un calze barroc també de plata.

Text i fotos: Josep M. Masagué i Torné, Arqte.

BIBLIOGRAFIA

- ALTURO I PERUCHO, Jesús, 1985: *Diplomatari de Polinyà del Vallès. Aproximació a la història d'un poble del segle X al XI*. Bellaterra: (Faventia Monografias, 2). UAB.
- ALTURO, Jesús, ALAIX, Tània, 2016: *L'església de Sant Salvador de Polinyà i les seves pintures*. Bellaterra: UAB.
- ALTURO, Jesús, ALAIX, Tània, 2017: *Noves aportacions al coneixement de la història de l'església de Sant Salvador de Polinyà i les seves pintures murals*, dins *Arraona*, Vol. 36, p. 130-141.
- BARRACHINA I NAVARRO, Jaume, 1997. *Fragment de Polinyà*, dins *Catalunya romànica*, vol. XXVI. Barcelona: *Enciclopèdia Catalana*, p. 391.
- CARBONELL Eduard, GUMÍ, Jordi, 1974: *L'art romànic a Catalunya. Segle XII*, vol I. Barcelona: Edicions 62, p. 29
- CARBONELL, Eduard, GUMÍ, Jordi, 1975: *L'art romànic a Catalunya. Segle XII*, vol II. Barcelona: Edicions 62, pp. 42-44, imatge, 143.
- CARBONELL I ESTELLER, Eduard. 1981: *L'ornamentació en la pintura romànica catalana*, col. de materials, n. 2. Barcelona: Artestudi edicions, pp. 78, 104, 141, 170, 154, 167, 178, 179.
- CARBONELL I ESTELLER, Eduard, 2014.: *Polinyà del Vallès*, dins *Enciclopèdia del Romànic en Catalunya*. Barcelona 2. Aguilar del Campoo: Fundación Santa Maria la Real, pp. 1299-1304.
- CATALÀ i ROCA, Pere, BRASÓ I VAQUÉS, Miquel, 1969: *Els Castells Catalans*, Vol. II. Barcelona: Rafael Dalmau Editor. *Castell de Sentmenat*, pp. 134-141.
- FERRANDO i ROIG, Antoni, 1987: *El monestir de Sant Llorenç del Munt i les seves possessions*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 86, 88, 91, 102-103.
- MASAGUÉ i TORNÉ, Josep M, 1991: *Catalunya Romànica*, vol. XVIII, *Vallès Occidental, Vallès Oriental*. Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana. *Castell de Sentmenat, arquitectura*, p. 222; *Sant Fruitós, arquitectura*, pp. 224-225. *Sant Salvador*, p. 133.
- MONREAL, Lluís, RIQUER, Martí de, 1958: *Els castells medievals de Catalunya*, vol 2. Barcelona: edit. Ariel, pp. 77-83.
- MOREU-REY, Enric. 1962: *La rodalia de Caldes de Montbui. Repertori històric de noms de lloc i de noms de persona*. Barcelona: Editorial Teide. *Sant Fruitós* ap. 8 i 16.
- MOREU-REY, Enric, 1967. *Sant Fruitós del Mas Fritós de Sentmenat*. Sentmenat: Família del mas Fruitós, p. 4.
- NADAL ROMA, E., 2010: *Memòria científica. Intervenció arqueològica al Castell de Sentmenat*. Arxiu: Mem. Núm.: 7619. Servei d'Arqueologia i Paleontologia de la DGPC.
- Pintures murals de Sant Salvador de Polinyà*, 1991, dins *Splendor Vallès: Art Cristià del Vallès (872-1880)*. Barcelona: Arquebisbat de Barcelona / Fundació Caixa de Sabadell,, pp. 34-37.
- PIQUER i FERRER, Esperança, 1991: *Castell de Sentmenat*, història, dins *Catalunya Romànica*, vol. XVIII, *Vallès Occidental, Vallès Oriental*. Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana, p. 221.
- RIUS I SERRA, Josep, 1946: *El cartulario de Sant Cugat del Vallès*, vols. II. Barcelona: CSIC, p. 158, doc. 505.
- ROIG, J, COLL, J.M, 2003: *Intervenció arqueològica a l'església de Sant Salvador de Polinyà (Polinyà, Vallès Occidental): de la vila Pauliniano a la parròquia de Sant Salvador*, dins: *Actes II Congrés d'arqueologia medieval i moderna a Catalunya*. Sant Cugat del Vallès 18-21 d'abril de 2002. Sant Cugat del Vallès: ACRAM, pp. 721-734.
- SAURA I TARRÉS, Jordi, 1991: *Pintures de Sant Salvador de Polinyà*, dins *Catalunya romànica*, vol. XVIII, *Vallès Occidental, Vallès Oriental*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1991, pp. 133-135.
- SUREDA I PONS, Joan, 1981: *La pintura romànica a Catalunya*, (Alianza forma, 17). Madrid: Alianza editorial, 1981, pp. 236; 312-313.
- VALL i RIMBLAS, Ramon, 1991: *Catalunya Romànica*, vol. XVIII, *Vallès Occidental, Vallès Oriental*. Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana, *Sant Fruitós*, p. 224, *Sant Salvador*, p. 133..
- VALL, Ramon, MASVIDAL, Agustí, 1983: *El romànic del Vallès*. Sabadell: ed. AUSA. *Sant Miquel de l'Arn*, p. 176; *Sant Fruitós*, p. 180, *Sant Salvador*, p. 186.